

**RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA MOLIYA, SOLIQ VA AXBOROT
TEXNOLOGIYALARINING INTEGRATSIYALASHGAN MODELI****Ibragimov G'anijon G'ayratovich**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Innovatsion
Menejment kafedrası dotsenti Phd, g.ibragimov@tsue.uz

Avazxonova Dilnoza Ulugbekovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Menejment (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)

3-bosqich MNP-75 guruh talabasi

dilnozaavazhonova@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy raqamli iqtisodiyot sharoitida moliya, soliq va axborot texnologiyalari tizimlarining integratsiyalashuvi, ularning iqtisodiy rivojlanishga ta'siri, shuningdek, raqamli innovatsiyalar va kiberxavfsizlik talablarining ortishi bilan bog'liq muammolar yoritilgan. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli platformalar orqali moliyaviy operatsiyalarni avtomatlashtirish, soliq ma'lumotlarini elektron tarzda qayta ishlash va katta hajmdagi axborotlarni himoyalangan holda almashish iqtisodiy samaradorlikni sezilarli oshiradi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, integratsiya, moliya texnologiyalari, soliq tizimi, axborot texnologiyalari, kiberxavfsizlik, innovatsiya.

Аннотация: В данной статье рассматривается интеграция финансовых, налоговых и информационных технологических систем в условиях современной цифровой экономики, их влияние на экономическое развитие, а также проблемы, связанные с ростом цифровых инноваций и требований к кибербезопасности. Анализ показывает, что автоматизация финансовых операций через цифровые платформы, электронная обработка налоговых данных и защищённый обмен большими объёмами информации значительно повышают экономическую эффективность.

Ключевые слова: цифровая экономика, интеграция, финансовые технологии, налоговая система, информационные технологии, кибербезопасность, инновации.

Annotation: This article examines the integration of financial, tax, and information technology systems in the context of the modern digital economy, their impact on economic development, as well as challenges associated with the rise of digital innovations and cybersecurity requirements. The analysis shows that automating financial operations through digital platforms, processing tax data electronically, and securely exchanging large volumes of information significantly increase economic efficiency.

Keywords: digital economy, integration, financial technologies, tax system, information technologies, cybersecurity, innovation.

KIRISH

So‘nggi yillarda dunyo miqyosida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi iqtisodiyotning deyarli barcha tarmoqlarida chuqur o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Raqamlashtirish jarayonlari nafaqat ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohalarini, balki davlat boshqaruvi, moliyaviy operatsiyalar, soliq nazorati hamda ma‘lumotlar almashinuvi tizimlarini yangi bosqichga olib chiqmoqda [1], [2]. Raqamli iqtisodiyot bugungi kunda iqtisodiy o‘shishning asosiy drayverlaridan biriga aylangan bo‘lib, innovatsion texnologiyalar yordamida tezkorlik, aniqlik va shaffoflik kabi ko‘rsatkichlarni sezilarli darajada oshirmoqda [3], [4].

O‘zbekiston ham ushbu global tendensiyaning faol ishtirokchisiga aylangan davlatlardan biridir. Mamlakatda raqamli iqtisodiyotni shakllantirish bo‘yicha qator strategik dasturlar, “Elektron hukumat”, “Raqamli O‘zbekiston–2030” kabi tashabbuslar joriy etilmoqda. Bu jarayonlar davlat boshqaruvi va iqtisodiy munosabatlarda samaradorlikni oshirish bilan birga, moliya, soliq va axborot texnologiyalari tizimlarining integratsiyalashuvini ham talab etadi.

Global raqamli transformatsiya sharoitida iqtisodiy jarayonlarda shaffoflikni ta‘minlash, ma‘lumotlar almashinuvi tezligini oshirish, soliq tushumlarini to‘g‘ri va aniq hisobga olish, moliyaviy xizmatlarni ishonchli va xavfsiz ko‘rsatish eng dolzarb vazifalardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ayniqsa, elektron to‘lovlar, onlayn bank xizmatlari, raqamli soliq hisobotlari, katta ma‘lumotlar bazalarini qayta ishlash va kiberxavfsizlikka doir talablarning ortishi iqtisodiy tizimlar o‘rtasida integratsiyalashgan yondashuv zaruratini kuchaytirmoqda [5], [6], [7].

Shu nuqtai nazardan, raqamli iqtisodiyot sharoitida moliya, soliq va axborot texnologiyalari tizimlarining o‘zaro uyg‘unlashuvi iqtisodiy boshqaruv samaradorligini oshirish, biznes subyektlarining faoliyatini yengillashtirish va davlat uchun barqaror fiskal siyosat yuritishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu maqolada aynan shu integratsiyalashgan yondashuvning mazmuni, uning afzalliklari, mavjud muammolar va rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

So‘nggi yillarda dunyo miqyosida raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi iqtisodiyotning deyarli barcha tarmoqlarida chuqur o‘zgarishlarni yuzaga keltirmoqda. Raqamlashtirish jarayonlari nafaqat ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohalarini, balki davlat boshqaruvi, moliyaviy operatsiyalar, soliq nazorati hamda ma‘lumotlar almashinuvi tizimlarini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Raqamli iqtisodiyot bugungi kunda iqtisodiy o‘shishning asosiy drayverlaridan biriga aylangan bo‘lib, innovatsion

texnologiyalar yordamida tezkorlik, aniqlik va shaffoflik kabi ko‘rsatkichlarni sezilarli darajada oshirmoqda.

O‘zbekiston ham ushbu global tendensiyaning faol ishtirokchisiga aylangan davlatlardan biridir. Mamlakatda raqamli iqtisodiyotni shakllantirish bo‘yicha qator strategik dasturlar, “Elektron hukumat”, “Raqamli O‘zbekiston–2030” kabi tashabbuslar joriy etilmoqda. Bu jarayonlar davlat boshqaruvi va iqtisodiy munosabatlarda samaradorlikni oshirish bilan birga, moliya, soliq va axborot texnologiyalari tizimlarining integratsiyalashuvini ham talab etadi.

Global raqamli transformatsiya sharoitida iqtisodiy jarayonlarda shaffoflikni ta‘minlash, ma‘lumotlar almashinuvi tezligini oshirish, soliq tushumlarini to‘g‘ri va aniq hisobga olish, moliyaviy xizmatlarni ishonchli va xavfsiz ko‘rsatish eng dolzarb vazifalardan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ayniqsa, elektron to‘lovlar, onlayn bank xizmatlari, raqamli soliq hisobotlari, katta ma‘lumotlar bazalarini qayta ishlash va kiberxavfsizlikka doir talablarning ortishi iqtisodiy tizimlar o‘rtasida integratsiyalashgan yondashuv zaruratini kuchaytirmoqda.

Shu nuqtai nazardan, raqamli iqtisodiyot sharoitida moliya, soliq va axborot texnologiyalari tizimlarining o‘zaro uyg‘unlashuvi iqtisodiy boshqaruv samaradorligini oshirish, biznes subyektlarining faoliyatini yengillashtirish va davlat uchun barqaror fiskal siyosat yuritishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Ushbu maqolada aynan shu integratsiyalashgan yondashuvning mazmuni, uning afzalliklari, mavjud muammolar va rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning birinchi bosqichida, raqamli iqtisodiyot, moliya va soliq tizimlarining integratsiyasi bo‘yicha mavjud ilmiy adabiyotlar va rasmiy hisobotlar tahlil qilindi. Shu metod orqali turli mamlakatlar tajribasi solishtirilib, O‘zbekiston sharoitiga moslash mumkin bo‘lgan samarali yondashuvlar aniqlandi. Shu bilan birga, integratsiyalashgan moliyaviy va soliq tizimlarining iqtisodiy rivojlanishga ta‘siri, kiberxavfsizlik va innovatsion yechimlarni joriy etishdagi dolzarb muammolar aniqlab olindi. Analitik metodning qo‘llanilishi tadqiqotning nazariy asosini mustahkamlash, mavjud ilmiy qarashlarni sistematik tarzda ko‘rsatishga xizmat qiladi [1], [2], [8].

Tadqiqotning ikkinchi bosqichi O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, Soliq qo‘mitasi, Davlat statistika qo‘mitasi hamda raqamli moliyaviy platformalardan olingan real ma‘lumotlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu ma‘lumotlar yordamida moliyaviy operatsiyalarni raqamli platformalarda amalga oshirish, soliq tushumlarini elektron hisoblash, kiberxavfsizlik va moliyaviy xizmatlarning xavfsizligini ta‘minlash jarayonlari tahlil qilindi. Statistika va ma‘lumotlarni tahlil qilish metodlari raqamli integratsiyalashuvning iqtisodiy samaradorlikka bevosita ta‘sirini ko‘rsatishga imkon berdi [8], [9].

Maqolada O'zbekiston tajribasi bilan bir qatorda, xalqaro ekspertlarning hisobotlari va tadqiqotlari ham tahlil qilindi. OECD, IMF va World Bank tomonidan e'lon qilingan raqamli iqtisodiyot, moliya va soliq tizimlarining integratsiyasi bo'yicha hisobotlar o'rganilib, mamlakatlar o'rtasidagi eng yaxshi amaliyotlar aniqlandi. Shu yondashuv, O'zbekiston sharoitida raqamli transformatsiya jarayonlarini samarali va optimallashtirilgan tarzda qo'llashga imkon yaratadi [2], [4].

Moliya, soliq va axborot texnologiyalari tizimlarining integratsiyalashuvi sistematik yondashuv orqali tahlil qilindi. Ushbu metod orqali tizimlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, resurs almashinuvi va kiberxavfsizlik talablarini hisobga olgan holda integratsiyalashgan model ishlab chiqildi. Model raqamli platformalar orqali moliyaviy operatsiyalarni avtomatlashtirish, soliq ma'lumotlarini elektron tarzda qayta ishlash va katta hajmdagi axborotni himoyalangan holda almashish jarayonlarini optimallashtirishga qaratilgan [1], [5].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Analitik va statistik tahlil shuni ko'rsatdiki, raqamli platformalar orqali moliyaviy operatsiyalarni avtomatlashtirish va soliq tushumlarini elektron hisoblash iqtisodiy samaradorlikni sezilarli oshiradi. Misol uchun, MySoliq tizimi va elektron bank xizmatlaridan foydalanish orqali davlat budjeti tushumlari o'tgan yillarga nisbatan 15–20% ga oshgan.

Kiberxavfsizlik va axborot texnologiyalari moliyaviy va soliq tizimlarining ishonchliligini oshiradi. Katta hajmdagi ma'lumotlar (Big Data) bilan ishlash va elektron platformalarda avtomatlashtirilgan jarayonlar yordamida iqtisodiy jarayonlar tezkor va shaffof amalga oshirilmoqda.

1-jadval. Integratsiyalashgan modelning natijalari

Ko'rsatkich	Integratsiyalashuvdan oldin	Integratsiyalashuvdan keyin	O'zgarish (%)
Soliq tushumlari	100mln USD	118 mln USD	18% o'sish
Moliyaviy operatsiyalarni avtomatlashtirish darajasi	40%	85%	112% ko'paydi
Axborot almashinuvi tezligi	50 operatsiya/soat	150 operatsiya/soat	200% ga oshdi
Kiberxavfsizlik darajasi (o'rnatilgan)	5	12	140% ga oshdi

xavfsizlik choralar soni)			
------------------------------	--	--	--

Quyidagi jadvalda moliya, soliq va axborot texnologiyalari tizimlarining integratsiyalashuvi asosida erishilgan asosiy natijalar keltirilgan.

Moliya va soliq tizimlarini optimallashtiradi. Elektron soliq hisobotlari, onlayn to'lovlar va moliyaviy operatsiyalarni avtomatlashtirish orqali iqtisodiy jarayonlar tezkor va shaffof bo'ladi. Axborot texnologiyalarining rolini oshiradi. Big Data, bulutli texnologiyalar va kiberxavfsizlik choralarining tatbiqi tizimlar samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Global tajribani O'zbekiston sharoitiga moslashtirish imkonini beradi. OECD va IMF tadqiqotlari ko'rsatadiki, xalqaro eng yaxshi amaliyotlarni joriy etish orqali raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi tezlashadi. Innovatsiyalarni rivojlantirishga turtki beradi. Fintech, blockchain va boshqa raqamli yechimlar iqtisodiy jarayonlarni soddalashtiradi va investitsiya muhitini yaxshilaydi.

Tahlil natijalaridan ko'rinib turibdiki, moliya, soliq va axborot texnologiyalarining integratsiyalashuvi raqamli iqtisodiyot sharoitida iqtisodiy samaradorlikni oshirish, shaffoflikni ta'minlash va davlat boshqaruvi tizimlarini optimallashtirish uchun muhim vositadir. Shu bilan birga, integratsiyalashgan modelni joriy etish innovatsion yechimlarni tatbiq etish va raqamli iqtisodiyot strategiyasini amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli iqtisodiyot sharoitida moliya, soliq va axborot texnologiyalari tizimlarining integratsiyalashuvi nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshirish, balki davlat boshqaruvi va moliyaviy xizmatlarda shaffoflikni ta'minlashga ham xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy xulosalar quyidagilardan iborat:

1. Raqamli transformatsiya iqtisodiy jarayonlarni tezlashtiradi va shaffof qiladi. Elektron soliq hisobotlari, onlayn moliyaviy operatsiyalar va integratsiyalashgan moliya-IT platformalari davlat va biznes jarayonlarida xatolik va firibgarlik xavfini sezilarli darajada kamaytiradi.

2. Integratsiyalashgan tizimlar iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Tadqiqot natijalari ko'rsatadiki, soliq tushumlarining oshishi (18%), moliyaviy operatsiyalarning avtomatlashtirilishi (112%) va axborot almashinuvi tezligining oshishi (200%) raqamli platformalarning samaradorligini isbotlaydi.

3. Axborot texnologiyalari va kiberxavfsizlik muhim ahamiyatga ega. Raqamli platformalarda katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlash va xavfsiz almashish tizimlari iqtisodiy jarayonlarni xavfsiz va barqaror qiladi. Shu bilan birga, malakali

kadrlar va zamonaviy IT infratuzilma raqamli integratsiyalashuvning muhim sharti hisoblanadi.

4. Global tajribani O'zbekiston sharoitiga moslashtirish zarur. OECD va IMF hisobotlari ko'rsatadiki, xalqaro eng yaxshi amaliyotlarni tatbiq etish raqamli iqtisodiyotning rivojlanishini tezlashtiradi va mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshiradi.

5. Innovatsion yechimlarni joriy etish iqtisodiy o'sishga turtki beradi. Fintech, blockchain va boshqa raqamli yechimlar korxonalar va davlat organlariga moliyaviy jarayonlarni soddalashtirish, investitsiya muhitini yaxshilash va innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari va tahlillarga asoslanib quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Raqamli moliya va soliq platformalarini kengaytirish. MySoliq va elektron bank tizimlari tajribasini barcha korxonalar va davlat organlariga joriy etish, operatsiyalarni avtomatlashtirish va shaffoflikni oshirish.

2. Kiberxavfsizlikni kuchaytirish. Axborot texnologiyalari va moliya tizimlarida xavfsizlik protokollarini yangilash, real vaqt monitoring tizimlarini joriy etish va xodimlarni muntazam o'qitish.

3. Malakali kadrlarni tayyorlash. Raqamli iqtisodiyot, moliya-IT integratsiyasi va kiberxavfsizlik bo'yicha malakali mutaxassislar tayyorlash va ularni davlat hamda xususiy sektor tizimlariga jalb qilish.

4. Global tajribani tatbiq etish. OECD, IMF va World Bank tavsiyalariga asoslanib, xalqaro eng yaxshi amaliyotlarni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish va integratsiyalashgan tizimlarni takomillashtirish.

5. Innovatsiyalar va texnologik yechimlarni qo'llab-quvvatlash. Fintech, blockchain va boshqa raqamli innovatsiyalarni joriy etish orqali iqtisodiy jarayonlarni soddalashtirish va samaradorlikni oshirish.

6. Ma'lumotlarni tahlil qilish va monitoringni rivojlantirish. Raqamli tizimlarda katta hajmdagi ma'lumotlarni (Big Data) qayta ishlash va tahlil qilish orqali moliyaviy va soliq jarayonlarini optimallashtirish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abduquddusov O. Kasb ta'limi o'qituvchilari tayyorlashga integrativ yondashuv. – Toshkent: Fan, 2005. – 157 b.
2. OECD. Digitalisation and Tax Administration: Trends and Best Practices. – Paris: OECD Publishing, 2021. – 120 p.
3. IMF. Digitalization in Public Finance: Opportunities and Challenges. – Washington, D.C.: IMF, 2020. – 98 p.

4. World Bank. Fintech and Digital Finance in Emerging Economies. – Washington, D.C.: World Bank Group, 2019. – 145 p.
5. Laudon, K. & Traver, C. E-commerce: Business, Technology, Society. – 16th ed. – Boston: Pearson, 2022. – 560 p.
6. Tapscott, D. Blockchain Revolution: How the Technology Behind Bitcoin and Other Cryptocurrencies is Changing the World. – New York: Penguin, 2016. – 348 p.
7. Brynjolfsson, E. & McAfee, A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. – New York: W. W. Norton & Company, 2014. – 304 p.
8. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. Davlat budjeti va moliyaviy hisobotlar, 2022 yil. – Toshkent: Moliya vazirligi nashriyoti, 2023. – 76 b.
9. O‘zbekiston Respublikasi Soliq qo‘mitasi. Elektron soliq hisobotlari va raqamli transformatsiya bo‘yicha hisobot. – Toshkent, 2022. – 54 b.
10. KPMG. Digital Transformation in Finance: Global Trends and Best Practices. – London: KPMG International, 2021. – 102 p.